

מקדושים

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה

מתוך אוצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

התפילה בפרשה

אמרי שפר ממאורי האומה

"לתחן משפחת התחני... ליצר משפחת היצרי"
לְשֵׁלֶם מִשְׁפַּחַת הַשְּׁלֵמִי (כו, לה - מט).
 נאמר לי רמיוז הפסוק בשם הרב הק' מהרז"ב זצוק"ל שאמר בשם אביו הרב הק' מהרי"מ זצוק"ל, שהפסוק מרמז 'ליצר', כשהאדם חפץ לילך אחר עצת היצר באיזה דבר, 'משפחת היצרי', הרבה משפחות וסייעתות יהיה לו לילך אחר היצר. 'לְשֵׁלֶם' כשרוצה להלך בשלימות העבודה, 'משפחת השלמי' כנ"ל. והשלים הוא ז"ל ואמר גם כן על דרך זה, **'לתחן משפחת התחני'**, כשאדם רוצה להתפלל ולהתחנן, אזי 'משפחת התחני', וכן"ל (אגרא דכלה).

"יפקד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה" (כו, טו). צריך מנהיג הדור להשגיח תמיד על ישראל להתפלל בעדם שלא יחסר אחד, וגם להשפיע לישראל על ידי תפילתו שלא יחסר בין על ידי תוכחה ובין על ידי תפילה, כדי שלא יענשו מן השמים שלא יחסרו ח"ו, וכן להתפלל על החולה, והמנהיג יש לו כח גדול, שנותנים לו מן השמים להציל כל ישראל בתפילתו, כמו הרועה שיש לו כח להציל הצאן מרעב וצמא ומחולי ומנוק, כך נתן השי"ת כח למנהיג הדור להתפלל על ישראל בעד חולה או חסרון השפעות, ויש לו כח למנהיג לפעול בתפילתו תיכף, ואם לא יעשה המנהיג זאת עבירה היא בידו (בכורי אביה להרה"ק ר' יעקב אריה מראדומין).

הילולא דמרי עלמא

בעלי הילולא בעבודת התפילה

הרה"ק ר' מאיר הלוי מאפטא זי"ע
בעל 'אור לשמים'
כ"ה תמוז תקפ"ט

ידועה ביותר התפילה אותה תיקן רבנו, תחינה נוראה המעלה על נס את העובדה כי האדם מסור ביד הקב"ה לטוב ולמוטב, ממנו הכל ובידו כל, ומבלעדי עזרתו לא תעמוד לו כל עצה.
 אודות תפילה זו התבטא הרה"ק ר' שלמה מרדומסק זי"ע, כי אמירתה בכל יום בוקר וערב היא סגולה נוראה לפרנסה והצלחה בכל העניינים. ואכן, התפארת שלמה בעצמו אף קבע לעצמו מנהג של קבע לאומרה בכל יום.
 נוסח הפילה ידוע ואף לחן ערב הולחן לו: **'רבוץ העולמים ידעתי כי הנני בידך לבד כחמר ביד היצר. ואם גם אתאמץ בעצות ותחבולות וכל יושבי תבל יעמדו לימיני להושיעני ולתמוך נפשי, מבלעדי עזך ועזרתך, אין עזרי וישועה'**.

בראותו כי אחיו דבק ביתר שאת בעולמות העליונים ואין לו כלל חשק ורצון לרדת שוב לעולם השקר, עד שבאש היוקדת שליהטה בנשמתו ובדיקותו הנוראה באור אין סוף ב"ה, ביקשה נפשו לצאת ברוב כיסופין ולדבוק בקב"ה בכלי שוב לעולם הגשמי.

תיכף אף ר' מרדכי וניגש אל אחיו, אחז בשרוול בגדו בכח וניער אותו במשיכה עזה, תוך שהוא זועק באוזניו ומעוררו אך בקושי מדביקותו. רק פעולה מיידית זו השיבה את נשמת רבנו לעלמא הדין. לימים הכיר רבנו טובה גדולה לאחיו, שהשיבו לארץ החיים.

התפללו פעם בצוותא האחים הקדושים - רבנו הרה"ק ר' מאיר מאפטא ואחיו הרה"ק ר' מרדכי מסטאשוב, וברום מעלת התעלו עד לעולמות העליונים בבחינת 'עליית נשמה' כמותה ראו אצל שרפי עליון וקדושי ארץ.

בעוד הרה"ק ר' מרדכי אחוז בשרעפיו ודבוק בהיכלות העליונים, משתעשע בזיו השכינה ומתענג עד כלות הנפש בעריבות רוחנית אשר למעלה מכל השגה, נכח לראות כי אף אחיו הקדוש ר' מאיר נתעלה לאותם עולמות.
 אולם אז אחזה דאגה רבתי בר' מרדכי,

ראני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בראי הפרשה

מספרת התורה הקדושה (כה, יא): **"פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאז את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי"**.

עם ישראל היה במצב קשה, נורא ואיום. עונש כליה מוחלטת היה תלוי ועומד, כמעט ניתך על ראשם, אולם אז הופיע פנחס בן אלעזר והפך את הקערה על פיה, השיב את חמת הקב"ה מעל בניו ומנע מהגזירה הנוראה להתממש.

כיצד הוא עשה זאת? האם חרבו היא שעשתה זאת, זו שבאמצעותה דקר את זמרי בן סלוא ואת המדינית? לא ולא. את התשובה המלאה מצאנו בספר תהלים (קו, ל): **"ויעמוד פינחס ויפיל ויתעצר המגפה"**.

גנבים היו מאז ומעולם, וכך גם כייסים וריזים שהיטיבו לרוקן את כיסי וארנקי העוברים ושבים, נעלמים כלעומת שבאו ומוותירים אחריהם כלום מלבד תסכול וחוסר אונים.

כך אירע כאשר טייל מושל העיר פרשבורג ברחובה של עיר, מתענג על משב הרוח הנעים ואוושת העלים המתנופפים, שואף לקרבו אוויר צלול של בין ערביים. סקר המושל בקורת רוח את הבניינים ההדורים, הזין עיניו בשכינת התמדה שבעיר, ואז זה קרה.

כיים זריו במיוחד חלף על ידו, ארשת פניו תמה וצעדיו מדודים ושלווים. רגע או שניים לאחר מכן הפכה השלווה שעל פניו לפרץ התלהבות נרגש, כשהוא אווז בידו את ארנקו של מושל העיר, ארנק שמטבע הדברים היה תפוח גודשו במצלצלים ומרשרשים למיניהם.

"תפסו אותו" המושל רתח מזעם, על האובדן הכספי ובמיוחד על ההשפלה שבדבר, **"אני רוצה אותו עד הערב, תלוי בכיכר העיר, למען ישמעו וייראו"**.

אולם לשווא. הכיים היה בקי במלאכתו הנלווה, ועד שקלט אי מי כי ארנקו של המושל נגנב - היה הכיים אי שם הרחק מן העיר, מכלה את המזמן החדש בו זכה על כוסית שכר בבית מרוח על אם הדרך.
 משטרת העיר פרשבורג, מתוך נאמנות ומסירות לאדון העיר וכך גם יותר מקורטוב פחד של ממש מהעונשים שיטלו עליהם במידה ולא יאתרו את הגנב, נחושים היו למצאו ויהי מה. החבל הלך והתהדק, מעגל החיפושים הצטמצם עוד ועוד, ועד מהרה הבין הגנב - שכבר הספיק לשוב העירה, כי מוטב להפיל את האשמה על מישהו אחר.
 אותו 'מישהו אחר', כמנהג עשיו השונא ליעקב, לא היה אחר מאשר מעסיקו היהודי של הגנב, אשר מלבד משלח-ידו במלאכת הגניבה עסק גם במשק בית אצל אחד מיהודי העיר.

ממחשבה למעשה, טמן הגנב את הארנק ומה שנותר בו בין צרורותיו של אדונו, אי שם בביתו רחב הידיים, וכשתרו פלוגות השוטרים אחר הארנק ולשם כך עברו בית אחר בית - מצאו את עצמם עד מהרה ניצבים מול הארנק המפילל, בביתו של יהודי.

לא היה ספק באשר לגורלו הצפוי של היהודי.
 כשציפו המושל להעמיד לדין ואף לתלות את הגנב, היה זה אך מתוך כעס ועלבון. אולם כעת נוספה לכך שנאת ישראל טהורה, אשר ליבתה שבעתיים את להבת חמתו. הוא התכוון למצות את התענוג הנבזה עד תום, להתנקם ביהודים שנואי נפשו בהריגת אחיהם.
 והעיר פרשבורג נבוכה.

תיכף נחלצו העסקנים חושים, שינסו מותניים והחלו במסע שתדלנות בכל קצווי ארץ. שיגרו מברקים בהולים לבעלי תפקידים בכירים והפעילו קשרים במסדרונות השלטון, ואף ה'כתב סופר' רב העיר ישב לפגישה בהולה עם המושל - בה בהירה לו כי אין לו ספק באשר לחפותו של האיש, וכי אך עלילה טפלו עליו.

המושל, למרבה התסכול והדאגה, לא אבה לשמוע. עלבונו היה צורב, כעסו יקד ופעפע בו כארס, ומבחינתו לא היה כלל מה לדבר על חנינה או אף הקלת גזר הדין.

בערב, לאחר יום מתיש של שתדלנות שלא נשאה פרי, פרש הכתב סופר לתנומת לילה, והנה מופיע בחלומו אביו הגדול ה'חתם סופר'.
"הכיצד הנך מפקיר יהודי אומלל זה לנפשו? נתן בו אביו מבט חמור, מתרה, 'האם נשכח ממך מאמר חז"ל כי המציל נפש אחת מישראל - כאילו

המשך בעמוד ג'

דבר פלא מצאנו במעשה פנחס, כמותו נדיר עד כמעט בלתי אפשרי למצוא בפרשות אחרות בתורה. בתורה הקדושה מסופר חלקו האחד של מעשה, בעוד השלמת הסיפור מובאת דווקא בספר תהלים, בזמירותיו של דוד המלך.

במה דברים אמורים?

בסוף פרשת בלק מתוארת תגובתו של פנחס למעשה הנפשע של זמרי בן סלוא, תגובה שנבעה מקנאותו הטהורה לכבוד שמים (כה, ז - ח): **וַיִּקַּח מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ: וַיָּבֹא אַחֵר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֹּהֵן וַיִּדְבֹּר אֶת שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קֶבֶתָּהּ.**

הרי לנו, לכאורה, פעולה טכנית בה נקט פנחס ואשר הביאה לסיום המגיפה, כמתואר תיכף לאחר מכן: **וַתִּפְּצֶר הַמִּגָּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** אלא שכאן נוסף פרט חשוב, המובא בתהלים (קו, ל): **וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיַּפְּצֶר הַמִּגָּפָה.**

אזכור זה של תפילת פנחס אינו מופיע בתורה כלל, אף לא ברמז. הרה"ק הישפת אמת¹ מתייחס לכך, ומבאר זאת על פי לשון הפסוק (תהלים קמט, ו): **ר'וֹמְמוֹת אֶל-גְּבוּרֹת וְחֶרֶב פִּיפִּיּוֹת בְּיָדָם.** כח החרב, כך מלמדנו דוד המלך, חסר משמעות כשלעצמו. אין בל בחרב כדי להרוג ולא באף כלי נשק כדי לנצח בקרב, וככלל - אין בכח אף השתדלות גשמית או פעולה שהאדם מבצע כדי להשפיע על גורלה של מערכה, קטנה כגדולה.

המשוואה, בעולמו של הבורא יתברך, עובדת באופן פשוט: **ר'וֹמְמוֹת אֶל-גְּבוּרֹת - וְחֶרֶב פִּיפִּיּוֹת בְּיָדָם.** אם נושא האדם תפילה, אם הוא שופך שיח לפני אביו שבשמים ותולה עיניו ויהבו בקדוש ברוך הוא שהכל שלו ובידו, אזי ייתכן שההשתדלות תישא פרי ותביא לתוצאה המיוחלת. אולם ללא **ר'וֹמְמוֹת אֶל-ג' - וְחֶרֶב פִּיפִּיּוֹת** לא תועיל במאומה.

בכך ניתן ליישב את הפסוק המובא בתהלים, יחד עם תיאור המאורעות כפי הנראה בפרשתנו. אין ספק כי אכן - הפעולה הגשמית וההשתדלות ההכרחית בה נקט פנחס היתה דקירה בחרב.

אולם, ודבר זה כל כך מובן מאלינו עד שאין כלל צורך לציין אותו במפורש בפרשה, קדמה לפעולה זו ונלוותה אליה בחדא מתתא גם תפילה ויודעת! **וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיַּפְּצֶר הַמִּגָּפָה.** לולא תפילה זו, לא היה עולה ביד פנחס לבצע את המשימה.

♦♦♦

אם בתפילתו של פנחס בן אלעזר עסקינו, על כך סיפר הגאון ר' מאיר שפירא מלובלין את המעשה הבא.

בעיירה ולוטשוב פרוסה היתה מצודתו של המגיד הרה"ק ר' יחיאל מיכל, אולם התגוררו בה גם כאלה שאכן נמנו על עדת החסידים אולם הסתופפו בצילו של רבי אחר. ביניהם יהודי, חסיד מובהק של הרה"ק ר' פנחס מקאריץ אשר קבע את מושבו בלוטשוב.

באחת מנסיעותיו של אותו חסיד להקביל פני רבו היושב בקאריץ, פנה קודם נסיעתו לרב העיר הרה"ק ר' מיכל מזלוטשוב, על מנת להיפרד ממנו טרם צאתו לדרך.

'בבואך לפני רבך' ביקש ממנו ר' מיכל, **'מסור בבקשה לרבך הגדול דרישת שלום ממני.** כמו כן, הצג נא בפניו את תמיחתי, כי מזה תקופה שאינני שומע את תפילותיו בשער התפילות שבשמי מרומי.

ידע החסיד כי הדברים עומדים ברומו של עולם, ומה לו ולשיחם ושיגם של קדושי ארץ ארץ, אך את שליחותו קיים ובדרך ארץ הראויה מסר את הדברים לרב.

שמע הרה"ק ר' פנחס את הדברים, נענה ואמר: **'אכן כן, אין הוא שומע את תפילותיי.** אולם כיצד יוכל ר' מיכל לשמוע את תפילותיי, הרי הנני מעלה את התפילות למקום שאפילו מלאכים ושרפים אינם מסוגלים להגיע אליו!'

שב החסיד לבייתו כעבור תקופה, לאחר שמילא את מצבוריו הרוחניים באוצרות מבית אביו, ובשובו לא שח למסור את תשובת רבו לר' מיכל.

שמע הרבי את התשובה, התלהט ברגש והחל להסתובב בחדר מקצה לקצה כשמריגע לרגע התלהבותו גוברת ופניו להבים, עד שעצר על יד ארון הספרים ושלב מאחד המדפים את הספר הקדוש **'עשרה מאמרות'** לרמ"ע מפאנו, שם דפדף עד שמצא את מבוקשו והקריא בלהט: **וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיַּפְּצֶר הַמִּגָּפָה - שהעלים והסתיר תפילתו למעלה ממלאכים ושרפים!'**

מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

צוות ההצלה ניסה לבצע החייה, עשו כל שביכולתם, אך לשווא.

הילדה, על פי כל מדד רפואי מוכר, איבדה את חייה.

בבית החולים אליו הובחלו שתי האחיות חזר הסיפור על עצמו. גם כאן פכרו הרופאים ידיהם בייאוש, נתנו מבט משתתף בהורים אך לא היה בידם לבשר בשורות טובות. הבת הגדולה אכן ניצלה, אולם בנוגע לאחותה הקטנה, לאור הזמן הממושך בו לא הגיע חמצן למוחה, קצרה יד הרופאים מלהושיע.

ההורים, בטוחים בהשגחת הקב"ה ובכוחו הגדול ואמונים על עבודת התפילה, טרם אמרו נואש. הם התיישבו במסדרון בית החולים, הזילו דמעות כמים ופתחו בתפילה מעומק לב על בתם, מתחננים לפני הגיע חמצן למוחה, קצרה יד לה רפואה ומקווים לנס.

כעבור שעה ערכו הרופאים, ליתר בטחון בלבד, בדיקה נוספת.

התוצאות הכו אותם בתדהמה.

'היא חיה!' נצצו עיני הרופא הקשוח. הוא כל כך שמח שבשילם, שש על היכולת לרפא את שברם ולבשר להם כי עוד נכונם לבתם שנים ארוכות ובריאות.

אלא שרק כעבור זמן מה, בסעודת הווידה שנערכה בביתם, התברר להם מה אירע באותם רגעים גורליים ובמה יש לתלות את ההצלה הפלאית של בתם.

לסעודת ההווידה הוזמן המציל האלמוני, אשר לאחר בירור מקיף אודות זהותו הוא אותר בקיבוץ כלשונו בצפון הארץ, מסוג הקיבוצים בהם השתמרה מסורת עיקשת של ניכור מוחלט לאמונת ישראל וריחוק ממשי מכל דבר שריח של יהדות נודף ממנו.

גלוי ראש הוא הופיע, דמעה בורחת בהיחבא מעינו, ואז הוא שיתף.

הלה, כפי שדמותו משדרת, הוא אכן תינוק שנשבה במלוא מובן המילה. בהכשרתו הינו עורך דין, אולם בעברו הרחוק היה שחיין אולימפי מקצועי, כזה המסוגל לגמוע מרחקים עצומים בשחייה מבלי להתעייף.

'בעברו' אמרנו, כי בשנים האחרונות חלה מגמת החמרה במצבו הבריאותי, לבו החל לשדר אותו מצוקה מפעם לפעם ובהוראת הרופאים הוא נאלץ לוותר על השחייה שכל כך אהב. יחד עם זאת, יכולותיו מפעם לא נעלמו, וכך אירע ברגע בו הבין כי ישנה ילדה הזקוקה להצלה מטביעה, בו ברגע יכול היה לזנק אל המים ולנצל את יכולותיו מקדם.

כשהבין כי ייתכן שבגלל ברגע של חוסר שימת לב מצדו, כשבשגגה לא הרים את ראשה מעל המים, קיפחה הילדה את חייה, הוא לא מסוגל היה לשאת זאת.

'הרגתי את הילדה!' קונן בפני רעייתו, וכמה שרק ניסתה היא להרגיע אותו ולהזכירו כי הציל את חיי אחותה, לא עלה הדבר בידה.

בשלב מסוים, כשהוא נסער ונבוך גם יחד, החל ללחוש בינו לבין עצמו.

'אלקים' פתח במבוכה והמשיך ברגש, **'לא הכרתי אותך מעודי, חנינו אותי לכפור בך, אך אני יודע שאתה קיים, מאזין לתפילתי. אנא! קח את התפילה שאני נושא אליך כעת, והצל את הילדה ממיתה משונה זו!'**

כמה מהירי קליטה בדקו והשוו, ביררו מתי בדיוק חל השיפור במצבה של הילדה, והנתונים הכו את הנוכחים בתדהמה. כן, זה היה בדיוק באותם רגעים של תפילה תמה, כנה וסוערת מעומק לבו של קיבוצניק שלא ידע עד אז תפילה מהי.

'אין עוד מה לעשות' הפרמדיק התבונן מעלה, אל ההורים הדאוגים הרכונים לצדו ומביטים בתקוה בגוף הזוער שנראה היה חסר חיים, והוסיף הסבר ארוך על התהליך הטבעי בו מגיע חמצן למוח ומאפשר לו להמשיך לתפקד, תהליך שלמרבה הצער נמנע מכתם במשך זמן ארוך, מדי ארוך.

הכל החל בטיול משפחתי מהנה בעיר הקודש טבריה, אשר נמשך על פני שעות ובסיומן עשתה המשפחה את דרכה לציונו הקדוש של התנא רבי מאיר בעל הנס.

האב נכנס פנימה, נוטל תהלים בידו ושופך צקון לחש לפני הקב"ה על ברכה והצלחה, ישועה ורווחה, מנצל את הרגעים המרוממים במקום קדוש זה, בעוד האם ושתי הילדות יורדות לרצועת החוף הסמוך על מנת לשחות במי הכנרת הזכים והקריירים.

חוף לא מוכרז מהווה סכנה בפני עצמה, בפרט בכנרת בה שכיה ביותר להיתקל במערבולות נסתרות, על אחת כמה וכמה כשמדובר בפעוטה אשר מילה לא למדה לשחות.

אין ספק שאילו היתה אִם המשפחה יודעת את כל זה, מכירה במגבלות האדם מול הכוחות המסוכנים שטבע הקב"ה בבריאה ומוודעת לסכנות האורבות מתחת לפני המים, היתה חושבת פעמיים לפני שהיתה שולחת את בנותיה הצעירות לשחות ללא השגחה צמודה.

אך מה' היה הדבר, היא לא היתה מודעת לסיכונים, והאסון ארב להן והופיע באחת כמו משום מקום.

האם הביטה בבנותיה השוחות להנאתן, נהנית מהמחשבה שהצליחה לספק לה יום גדוש חוויות, אולם אז התברר לה כי התנועות הערות והנמרצות של בתה הצעירה אינן תנועות של הנאה. אלו סימני מצוקה בולטים.

זה התחיל בפרפורים נואשים, המשיך בידיים מתנופפות באימה והתקדם מהר מאד לקרב צמוד עם אינתי הטבע והיסחפות מהירה כלפי מטה.

נחרדה האם, אולם היות ואף היא בעצמה לא ידעה מעודה לשחות, רצה כאחות תזוית אל הכביש הסמוך והחלה לנופף בידיה לעוברים ושבאים, צווחת בבהלה מנסה לגייס עזרה.

רכב שרד יוקרתי חרק לצידה, גבר בגיל העמידה מזנק מתוכו. היא עוד הספיקה לשמוע אשה צועקת לבעלה מתוך האוטו: **'אל תשכח שאתה אחרי התקף לב!'** והלה נעלם מעיניה, רץ אל עבר המים ומזנק, חותר וללא לאות.

סביב ניצב אספסוף מבוהל, מכוונים בצעקות את המציל האלמוני למיקומה המדויק של הילדה, ואכן כעבור זמן קצר אחז בה האיש, מנופף בידי לאות הרגעה.

את האמא זה הרגיע, החזיר את הצבע ללחייה, אולם בבת אחת היא קלטה. זו לא הבת שטבעה! זו אחותה הגדולה, אשר זינקה להציל את הקטנה, ואילו האחות עדיין מפרפרת אי שם בין חיים למוות ונלחמת על כל נשימה!

מיתרי קולה כמעט נקרעו כשצרח בקול לא-לה, מפנה את תשומת לב האלמוני לכך שישנה עוד ילדה בסכנת טביעה, אך חלף זמן יקר מדי עד שהמסר עבר ונקלט. הוא חתר בחזרה אל החוף, הניח את הילדה וחזר לשחות במרץ כדי להציל את אחותה, אך כאן הוא שגה.

ראשה של הילדה טמון היה במים, ובלחץ הפעולות הנמרצות לא שם המציל לבו לכך. רק כעבור זמן יקר, כשהסבו הצופים את תשומת לבו לכך, הרים תיכף את ראשה אל מחוץ למים ואפשר לה לשאוף אוויר צלול.

אולם מסתבר שהיה זה מאוחר מדי.

הכתב סופר כאב את המצב, באמת ובתמים, אך לא נותר לו ברירה כי אם להשיב לאביו את האמת לאמיתה. הוא ניסה - הסביר לאביו, בכל דרך שהיא. אולם לשווא. מה עוד בידו לעשות כדי להציל את היהודי?

הנך יכול להתפלל! פסק החתם סופר נחרצות,

'לתפילה יש כח שאין לאף השתדלות'.

הפנים הכתב סופר את המסר, ותיכף נישב ליישם זאת. כבר למחרת כינס את כל יהודי העיר בבית הכנסת, מנער ועד זקן טף ונשים, לעצרת תפילה וזעקה נוראה לשלומם והצלתו של אותו יהודי חף מפשע. זעקות ויללות נשמעו מכל עבר, דמעות זלגו ללא הפוגה מעיני

לשכנו תדרשו

פולמוס, דרישה וחקירה בנושא התפילה

בשבת ובראשי חודשים, כמו גם במועדי השנה השונים שמדאורייתא [למעט חנוכה ופורים], מוסיפים ומתפללים את תפילת המוסף לאחר תפילת שחרית. לתפילה זו נוסח נפרד, התואם את המועד בו היא נאמרת ומוסב על קרבנות המוסף שהיו קרבים בבית המקדש באותו הזמן. אודות תפילה זו וענייניה נדון להלן בע"ה.

כנגד מה

אם כי נחלקו תנאים (ברכות כו, ב) ביסוד תפילות היום, אם האבות תיקנו אותן או שמה נתקנו כנגד הקרבנות, קובעת הגמרא כי אף לדעה שהאבות תיקנו את התפילות - מכל מקום באו אנשי כנסת הגדולה בדורם והסמיכו את התפילות כנגד הקרבנות.

לאור קביעה זו, אף כנגד קרבן מוסף נדרש היה לתקן תפילה, וזו תפילת המוספין אותה מתפללים בימים בהם קרב המוסף בבית המקדש.

מניין הברכות

הגם שתפילות השבת ומועדי השנה כוללות אך ורק שבע ברכות, יש שהביאו (ראב"ד באשכול) בשם התלמוד ירושלמי (ברכות סוף פ"ד) כי שונה הדבר במוסף.

לדעה זו, במוסף הנאמר בימות החול כדוגמת ראשי חודשים וחולו של מועד, לדעת הירושלמי יש לומר שמונה עשרה ברכות מלאות בכבל תפילה. אכן יש שפקפקו בכך (תוס' ברכות כא, ב ד"ה עד), וכתבו שמקור הדברים מוטעה ואין זו אלא טעות סופר.

מאידך דעת התלמוד בבלי (ברכות כט, א) ברורה בנידון, כי תקנת תפילת המוסף כוללת אך ורק שבע ברכות בתפילה זו, הן בשבתות וימים טובים והן בחול, דומה לשאר תפילות היום בשבת ויום טוב.

המחוייב בה

נידון בפני עצמו הנוגע אך ורק לתפילת מוסף, מתייחס לשאלה מי הוא המחוייב בתפילת המוסף. זאת בניגוד לשאר התפילות, בהן אין כל ספק שעל כל אדם מוטלת חובתו.

בענין זה נחלקו תנאים (משנה ברכות ל, א), כדלהלן. לדעת חכמים נתקנה תפילה זו לאומרה בין על ידי ציבור ובין על ידי יחיד, בכל מצב וללא תלות בגורמים משתנים.

לעומתם, רבי אלעזר בן עזריה מגביל את חובת תפילת מוסף, ובדעתו מצאנו במשנה שתי שיטות

המתפללים, ויהי היום לחרדת אלקים.

רק למחרת נודע ליהודי העיר בכלל, ולכתב סופר בפרט, עד כמה גדול כוחה של תפילה.

רגעים ספורים טרם ביצוע פסק הדין פנה למושל אחד השופטים, מהיחידים בהם עוד נותר שמץ הגיונות, והציע לו כי יחקור היטב את משרתו של היהודי, שמה צדקו היהודים בדבריהם ואך עלילה טפלו עליו.

במפתיע השתכנע המושל, ועד מהרה גנר המשרת מביתו ונחקר שתי ערב, עד שנשבר והודה כי ידו שלו במעל, ואילו היהודי נקי כפיים. באותו רגע שוחרר היהודי, תחתיו בא אותו רשע, והעיר פרשבורג צהלה ושמחה.

שונות. דעת נא קמא בשיטתו של רבי אלעזר בן עזריה היא - כי אין חובה להתפלל מוסף אלא ב'חבר עיר', היינו בציבור.

ואילו רבי יהודה חולק על כך וסבור בדעת רבי אלעזר בן עזריה כי תלוי הדבר - במידה וישנו 'חבר עיר' המתפלל את תפילת המוסף, אזי פוטרים הם בתפילות את היחיד מחובתו, אולם במידה ואין בעיר 'חבר עיר' שיתפללו מוסף, מוטלת חובה זו על כל יחיד.

ביסוד שיטת רבי אלעזר בן עזריה מבואר בראשונים (מאירי ברכות שם) כי הדבר מתבסס על הרקע הקודם לתקנת תפילות אלו. בעוד שאר התפילות נתקנו על ידי יחידים - האבות הקדושים, ולכן מחוייב בהן כל יחיד, לא כל הדבר בתפילת המוסף שנתקנה על ידי רבים - אנשי כנס הגדולה, ובכח תקנה שנוסדה על ידי רבים לחייב את הרבים בלבד.

לעומת זאת, חכמים מחייבים אף את היחיד סבורים כי אין כל הבדל ברקע התקנה בין מוסף לשאר התפילות, משום שסבורים שאת כלל התפילות תיקנו אנשי כנסת הגדולה.

הסבר נוסף הובא לכך (שם), כי לעומת שאר התפילות השגורות על לשונו של אדם, לא כן תפילת מוסף שאינה נאמרת בכל יום ואין היא שגורה על הלשון, על כן פטרו את היחיד.

ראשונים אחרים (תוס' ר' יהודה חסיד ועוד) תלו את דעת רבי אלעזר בן עזריה בעובדה שאין בתפילת המוסף דברי תחנונים, אלא כולה שבח והודיה, על כן לא ראו לנכון לתקנה כחובה לכל יחיד ודי אם הציבור יתפללו אותה.

בנוגע לשאלה האם מותר היחיד להתפלל את תפילת המוסף כל עוד ישנו 'חבר עיר' המוציא ידי חובתו, לדעת רבי יהודה בשיטת רבי אלעזר בן עזריה, נחלקו הראשונים (ראה שו"ת רדב"ז ח"א סי' שמו ועוד).

זמנה

נפסק להלכה (רמב"ם הלכות תפילה ג, ה) כי זמן תפילת מוסף הוא לאחר תפילת שחרית, ויש שכתבו (שו"ת באר יצחק ס' כ) בטעם הדבר כי הלכה זו מתבססת על הכלל (ברכות נא, ב): 'תדיר ושאניו תדיר' - תדיר קודם, והרי תפילת שחרית תדירה יותר.

יתירה מכך הוסיפו הראשונים (טור או"ח רפז) כי זמנה לכתחילה הינו תיכף לאחר תפילת שחרית ולא בהמשך היום. כראיה לשיטתם זו הם מביאים את העובדה שנצרכו חז"ל (יומא לג, א ע"י"ש) לדרוש מפסוק שבסדר העבודה בבית המקדש קדמים הנסכים לקרבן המוסף, אולם לולא פסוק זה היה קרבן המוסף קרב מיד לאחר קרבן תמיד של שחר.

על הציבור, לצעוק לפניו בתפילה". לפיכך כתבו הפוסקים כי בעת מגפה, המוגדרת כעת צרה לכל דבר וענין, יש להוסיף תפילה מיוחדת להינצל מפגע המגפה.

כך למשל כתב גאון ישראל ר' עקיבא איגר בעת שפשעו מגפה והפילה ל"ע חללים מבני ישראל: "ולומר אחר תפילה ערב ובוקר תהלים, איהו ממזורים שיבחר מ"כ, ואח"כ הנוסח א-ל רחום שמך, ענינו ה' ענינו, מי שענה, ויהי רצון אחר תהלים, ולהזכיר בתוכו גם על המלך ירום הודו וזרעו ושירו וכל שוכני ארצו, ולומר בבוקר ובערב אחר פרשת התמיד בצבור כל נוסח פרשת הקטורת אתה הוא שהקטירו כו', ולומר אח"כ נוסח הרבון הנדפס במעמדות ביום א' אחר הקטורת".

פרשה למעשה

הלכות תפילה לאור הפרשה

פרשת פנחס עוסקת בתחילתה בהצלתו הניסית של עם ישראל מהמגיפה, בזכות פנחס בן אלעזר, קנאתו לכבוד שמים והתפילה שנשא. ימי מגיפה, רחמנא ליצול, מלבד העובדה שהם כרוכים בחדא מחתא עם כאב ויגון, צער ואבל, יש בהם הנהגות הלכתיות כמו בכל תחום ומצב בו נתקל יהודי, וההשלכות ההלכתיות נוגעות במישורין אף לענין התפילה. אף לדעות שחיוב תפילה הינו מדובר, כתב הרמב"ן (השגות לספר המצוות עשה ה) כי בעת צרה ישנה מצות עשה של ממש להתפלל, "והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבוא

מילתא חדת"א

פניי תפילה מלוטט מדברות קדשו ותורתו של האדמו"ר רבי דוד חי אביחי צא"ש שליט"א

תפילת הצדיק עבור הכלל

בגמרא (שבת לג:) מובא הספור על רבי שמעון בר יוחאי, שפאשר יצא מהמקרה אמר הואיל ואיתרתיש ניסא ניוול ואתקין מלתא, ומבאר רבנו הבן איש חי ע"ה (בן יהודע שם), על פי מה שאמרו חז"ל (שם לב.) אם עושין לו נס מנפין לו מזכיותיו, אף ישנם צדיקים שפועל להם כמה וכמה נסים ואין מנפין להם מזכיותיהם, וזאת מחמת שהקדוש ברוך הוא עושה להם נסים ונפלאות בתורת צדקה ובשל כך אינו מנפיק מהזכיות, כי הנסים לא נתנו תמורת הזכיות, והיו פננת הפסוק (תהלים כד ה) 'ישא ברכה מאת ה', וצדקה מאליה ישעו'.

גמילות חסדים

ובמה תלוי הדבר. הכיצד יזכה אדם לנסים בתורת צדקה ולא ינפין לו מזכיותיו. מבאר הבן איש חי ע"ה כי הדבר תלוי בדבר אחד - האם אוהב לעשות חסד חנם עם הבריות, ואם עושה להם הצדיק טובה אף אם לא יהיה לו עצמו שום טובה והנאה מכם, נוהגים עמו מדה כנגד מדה ממנו ויעשה לו הקדוש ברוך הוא נסים ונפלאות בתורת צדקה ומתנת חנם כפי שעושה הצדיק הנה טובות לאחרים חנם, ולא ינכה לו ה' מזכיותיו.

רשב"י עשה חסד חנם

הוא הדבר שחפץ התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי ע"ה שלא ינפין לו מזכיותיו מאומה, לאחר שפועל לו נס כשהתחבא במערה במשך י"ב שנים ונבקרא בשבילו החורב וימנעו המים, וכן נצול שם מרודפיו, ולאחר י"ב השנים בטלה הגזירה, לפיכך טהר את עיר טבריה משמאמה כשפסון מקום הקברים, וכן יוכלו הכהנים לעבר בעיר זו, ואף שרשב"י עצמו לא היתה לו טובה מכם שהיה לא היה כהן, ובכלל לא דר בעיר זו, כך שלא היתה לו מזה שום הנאה, אכן בפעולותיו הברוכים פעל שינהגו עמו משמיי שמיא מדה כנגד מדה וכן יזכה לנס בחסד ורחמים מבלי שינפין לו מאומה.

הלמוד מרשב"י

וממנו הלמוד לכל אדם שהרי כלנו חשופים לכל פגעים חלילה, אם כן נחפץ לנו נסים להיות בעולם הזה בבחינת 'על נסך שבכל יום עמנו', ואפלו אין בידנו זכיות, ולכן גם אם היינו חפצים שינפין חלילה למזכיותינו לא היה באפשרותנו שהיה מה אנו ומה חיינו, אם כן מה נעשה ונחיה, מי יעמד לנו בפניו. תשובה לדבר למדנו בפעולתו שנקט הרשב"י הקדוש, שפאשר עושה אדם טובה למישהו אחר ואין בידו הנאה מזה וכל חפצו בדבר הוא להיטיב לאחר, וזכה ששמו השמים מתעוררת מדת הרחמים להשפיע עליו מתנת חנם בחסד וברחמים שיועז ושמירה מכל רע, ואם יש בידו זכיות ישארו הם בשלמותם מבלי שינפין לו מהם.

פרשה ופרשה

נידון בפרשה בעניי תפילה

כלי מחזיק ברכה

פנחס בן אלעזר נבחר בברכה המיוחדת הבאה (כה), 'הנני נתן לו את בריתי שלום'.

מלבד הזכיות שנוספו לפנחס עצמו לאחר שנבחר מפי הקב"ה, עוד מובא בחז"ל כי לברכת השלום משמעות מקיפה בהרבה הנוגעת לכל יהודי באשר הוא, בין השאר בהלכות תפילה. וכך מובא במדרש (במדבר רבה): "גדול השלום, שניתן לפנחס. שאין העולם מתנהג אלא בשלום, והתורה כולה שלום... שמע ישראל חותמין פורס סוכת שלום על עמו, התפלה חותמין בשלום, בברכת כהנים חותמין בשלום".

וכל כך למה? ממשיך המדרש ומבאר: אמר רבי שמעון בן חלפתא, אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום, שנאמר (תהלים כט, יא): 'ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום'.

סדרה דצלותא

תפילות הקדמונים ואבות האומה

תילי תילים של הלכות נאמרו בתפילה, לקולא ולחומרא.

אם ירצה אדם, יכול הוא בהחלט להשתמש מחובתו במגוון תחומים הנוגעים בתפילה, כל עוד ינצל באופן ציני ומחושב את כלל הדעות המקילות ויעשה לעצמו דין כנבל ברשות התורה. כאן הוא אנוס, שם הוא פטור מסיבה כזו או אחרת, במקרה מסוים ניתן להקל ובמשהו יש להסתמך על שיטה דחוקה, והכל כשר וישר אך נורא ואיום בו זמנית.

מהמעשה הבא המובא בחז"ל ניתן ללמוד עד כמה שגויה הנהגה זו, ועד היכן יש שלאדם לאדם לחתור לשלימות בעבודה שבלב זו תפילה.

הגמרא דנה (ברכות ל, א) אודות דין תפילת הדרך, האם יש לאומרה דווקא בעודו עומד במקומו בכבוד ראש, או שמא מותר לאומרה אף תוך כדי המשך הליכתו בדרך. לדעת רב חובת תפילה זו במעומד, ואילו רב ששת חלוק עליה וסבור כי אין מניעה לאומרה בעודו מהלך.

בהקשר זה מספרת הגמרא אודות שני אמוראים אלו, אשר נלוו זה לזה בדרך.

בעודם בדרך, עצר רב חסדא והחל להתפלל תפילת הדרך. רב ששת מצדו, אשר היה סגי-נהור, פנה למשמשו וביקש ממנו לתאר לו את מעשי רב חסדא באותה שעה.

לאחר שנודע לו מפי המשמש כי רב חסדא קם ונעמד לאמירת תפילת הדרך, ביקש ממשמשו להקימו אף הוא, על מנת שיכול להתפלל את התפילה במעומד.

מעשה זה נראה על פניו כסותר את דעתו של רב ששת עצמו שהובאה זה עתה, אולם את הנהגתו זו תלה רב ששת במאמרו ז"ל: "מהיות טוב אל תקרא רע", היינו - היכן שניתן לנהוג בחסידות ובאופן הראוי יותר, אל לו לאדם לנקוט בדרך הפחות מהודרת.

בתפילת 'עלה ויבוא' נאמרת הבקשה: 'חוס וְחַנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ'. התדע את שומק הבקשה וְרַחֵם עָלֵינוּ?

- (א) אנו מבקשים כי הקב"ה ירחם עלינו, משום שאין אחר שירחם.
(ב) אנו מתחננים על הרחמים הגלויים בגאולה השלימה במהרה.
(ג) אנו מעתירים על כך שרחמי יתברך יהיו נראים לעינינו ממש.

בתפילת שמו"ע אנו מבקשים: 'וְחַן שֶׁכָּר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמֶּת'. מה פשר הביטוי 'הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמֶּת'?

- (א) הבוטחים בקב"ה באמת ובתמים ללא פניות.
(ב) הבוטחים בהשי"ת משום שידועים אמיתות.
(ג) הבוטחים אך בה' ואינם סומכים על בשר ודם.

בברכות קריאת שמע אנו מזכירים את 'פנות צבאי'. כלפי מי אין הדברים אמורים?

- (א) צבאותיו היינו עמו ישראל.
(ב) צבאותיו הם הצדיקים שבארץ.
(ג) צבאות המלאכים שבמרום.

שם הזוכה בגיליון פר' אחרי קדושים: ה' מתתיהו שכטר, בני ברק
שם הזוכה בגיליון פר' אמור: ה' אלימלך זילבר, בני ברק

הפלא ופלא

שאלות וחיידות מבני התפילה

לפתרון החידות יש לעיין בהרחבה בסידור המבואר ובמדוריו מבית מתיבתא.

תשובות מגילון קודם, פר' בלק:

- תשובה ב' - לפי גודל תהילתו של מקום, כן יגדל שבח ישראל על שבחר בהם.
- תשובה ב' - אף משפטי התורה אשר טעמם מובן אינם אלא נחלת ישראל ולא ניתנו לאומות.
- תשובה א' - שלא כקרבנות אותם מביאים אומות העולם, שאינם מתקבלים לרצון.

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב לכתובת מייל: m028039999@gmail.com או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

- על מנת להשתתף בהגרלה: 1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון. 2. לציין בראש הדף עבור חידון 'מקושרים'. 3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרעס) בארץ ישראל למקרה של זכייה, שישלח לשם.

בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

פינה לשבת

מבית מדרשם של רבותינו

"עלת תמיד העשיה בהר סיני לריח ניחח אשה לה" (כח, ו). אמרו במדרש (ילקוט שמעוני פינחס רמז תשעו): "מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון, הא כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עבירות שנעשו בלילה, תמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום".

תמה הרה"ק ר' פנחס בעל ההפלאה זי"ע (פנים יפות כאן), על שום מה מדרגיש המדרש דווקא את עיון הלילה: "לא לן אדם בירושלים ובידו עון", הלא מאותה סיבה היה ראוי לומר גם שמעולם לא עבר אדם את היום בעוד עיון בידו, שהרי כיפר עליו תמיד של בין הערבים?

אלא, יש לבאר בהקדם דברי הגמרא (זבחים ז, א) כי קרבן עולה מכפר על מצות עשה שביל האדם, ואם כן קרבן התמיד

ביאו לפניו - בידיעה

הכרת קטעי התפילה - מתוך סידור שז והדר

בעת תענית ציבור, נתקנה תפילה ייחודית שיש לומר, בה אנו מזכירים עצמנו לרחמים ורצון לפני הקב"ה, שיחוס וירחם עלינו ויגאל אותנו מצרותינו ביום תענית זה. התפילה, הפותחת במילים: "עֲנֵנוּ ה' עֲנֵנוּ", נקראת בחז"ל (ראה תענית יא, ב) בשם 'תפילת התענית'.

נחלקו בגמרא (שם יג, ב) על ידי מי נאמרת ברכה זו והיכן, ולהלכה נפסק כי שליח הציבור אומרה ככרכה בפני עצמה לאחר ברכת 'גואל ישראל', עם חתימה ב'ברוך', ואילו יחיד אומרה בתוך ברכת 'שומע תפילה' ללא שחותם בה.

בטעם קביעת תפילה זו לאחר ברכת הגאולה, כתב רבנו מנחם (תפילה פ"ב הי"ד) כי תוכן התפילה קרוב לתוכנה של ברכת הגאולה - העוסקת בגאולה מן הגלות והצרות, שהרי אף תפילה זו עניינה בקשה להיגאל מהצרות.

ביאור נוסף מצאנו בראשונים (רבנו מנחם שם ועוד), לפיו מסתמכת קביעת מקומה של התפילה הזו דווקא לאחר ברכת הגאולה, על סמיכות הפסוקים (תהלים יט, טו - כ, ב): "ה' צוֹרֵר יִגְאֹלֵנוּ - יַעֲנֵנוּ ה' בְּיוֹם צָרָה", מה שמלמד כי יש לסמוך תפילה שתיענה בקשתנו: 'עֲנֵנוּ', לברכת הגאולה.

חניך

יד ושם

פסוקי שמות והטמון בהם

"חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך" (תהלים קיט, סב).

אם ברצוננו להבין עד כמה חב אדם הכרת הטוב לכוראו, עד היכן אמור הוא להכיר בהשגחתו יתברך וצדקתו העליונה, עלינו להתבונן בפסוק זה, אותו אומר דוד המלך אשר היה מסובל בייסורים ונרדף על צווארו במשך חלקים נרחבים בחייו.

וכך כותב הרד"ק: "חצות לילה, אעיר משנתי ואקום ממיטתי להודות לך, על המשפטים שנתת לי, שהם ישרים וצדיקים, ואחבר בענין זה מזמורים שאודה לך בהם בקומי".